

1.02 pregledni znanstveni članek

UDK 51:929 Maffei J.
271.5(497.4)"17"
prejeto: 20. 4. 2006

Stanislav Južnič

dr. zgodovinskih znanosti, Inštitut za matematiko, fiziko in mehaniko, Jadranska 19, SI-1000 Ljubljana
e-mail: stanislav.juznic@mf.uni-lj.si; stanislav.juznic-1@ou.edu

Ljubljanski profesor Jožef Jakob Maffei, njegovi sorodniki, sodelavci in učenci

IZVLEČEK

Prispevek je nastal ob dvestoletnici smrti ljubljanskega profesorja matematičnih ved Maffeija. Predstavljeni so njegovi sorodniki in njihova pomembna vloga v političnem življenju Gorice, Šempetra in Trsta. V Maffeijevem ljubljanskem obdobju je izpostavljena njegova pomoč Gabrijelu Gruberju in vpliv na Jurija Vego. Orisane so težave, ki so pestile jezuita Maffeija po prepovedi jezuitskega reda leta 1773; nakazani so vzroki, zaradi katerih se je potem prelevil v prostozidarja.

KLJUČNE BESEDE

Ljubljana, Gorica, Šempeter, Dunaj, jezuiti, prostozidarji, Gabrijel Gruber, Jožef Jakob Liberatus Maffei pl. Glattfort, Jurij Vega

ABSTRACT

THE LJUBLJANA PROFESSOR JOŽEF JAKOB MAFFEI, HIS RELATIVES, COLLABORATORS AND STUDENTS

The contribution is dedicated to the bicentennial of the death of the Ljubljana professor of mathematical sciences, Maffei. His relatives and their significant role in the political life of Gorizia, San Pietro and Trieste are shown. In Maffei's Ljubljana period his assistance to Gabrijel Gruber and his influence on Jurij Vega are indicted. The difficulties which the Jesuit Maffei met with after the suppression of the Jesuit order in 1773 are described, as they are the reasons which caused Maffei to convert to freemasonry.

KEY WORDS

Ljubljana, Gorizia, San Pietro, Vienna, Jesuits, freemasonry, Gabriel Gruber, Josef Jacob Liberatus Maffei von Glattfort, Georg Vega

Uvod

Sodelovanje med jezuiti v Ljubljani in v Gorici je bilo vseskozi nadvse tesno. Zato ne preseneča pomembna vloga, ki jo je Goričan Jožef Jakob Maffei odigral v Ljubljani kot Gruberjev navigacijski podravnatelj in profesor matematičnih ved na višjih šolah. Maffeijevo uspešno poklicno pot so podpirali pomembni sorodniki. Kakšna so bila dejanja in nehanja goriških in tržaških Maffeijev v prevratnem nestrpnem času francoske revolucije?

Maffeijev rod

Jožef Jakob Maffei¹ je bil rojen v družini tajnika goriških stanov Krištofa pl. Maffeija² in (Marije) Ane.³ Za krstna botra sta mu starša izbrala Jožefa grofa Thurna⁴ in Marijo Rosalijo grofico Thurn, poročeno Edling.⁵ Boter Jožef grof Thurn ni le izbral ime Jožefu Jakobu Maffeiju, temveč mu je s svojim vplivom dodobra utrl poklicno pot; botrova mlajša brata, Karel Anton⁶ in Nikolaj Marija,⁷ sta bila namreč pomembna jezuita v Padovi.

Že leta 1274 so Maffeiji živeli v Bologni, ena njihovih vej pa se je preselila na Tirolsko. Druga veja je iz Bologne odšla v severnejšo Verono, kjer sta bila rojena general Alessandro Maffei in njegov

brat, fizik, pisatelj, pesnik, arheolog ter astronom markiz Francesco Scipione Maffei.⁸

Krištof Maffei, oče Jožefa Jakoba, se je preselil s Tirolske, ko je dobil obetavno službo v Gorici.⁹ Od 1. maja 1742 do 17. oktobra 1745, dne 5. decembra 1745 ter od 20. oktobra 1751 do 9. avgusta 1752 ga dokumenti navajajo kot tajnika goriških deželnih stanov. Marija Terezija mu je dne 15. septembra 1761 potrdila star plemiški naslov Glattfort, ki so si ga bili Maffeiji pridobili že 20. novembra 1657 kot vikarji bavarskega volilnega kneza Ferdinanda Marije.¹⁰ Ob pogrebu Krištofove žene Ane leta 1760 plemiškega priimka Glattfort še niso uporabili, njegov sin Jožef Jakob pa ga je ponosno uporabil v glavi tiskanega zaključnega izpita svojega študenta Jurija Vege in sošolcev avgusta leta 1775 v Ljubljani.

Leta 1770 je bil Krištof znova izpričan kot cesarski tajnik. Imel je več hiš v Gorici, posest v goriškem predmestju Sv. Roka ter v bližnjih danes slovenskih krajih Šempeter, Bukovica, Bilje, Prvačina, Vogrsko in Kostanjevica.¹¹ Maffeiji so stanovali v Toscolanu (Tusculanum) ob še danes tako imenovani cesti pri gradu Sv. Roka ob mestni meji. Njihovo hišo s kapelico pod sv. Markom so imenovali vila Maffei, po slovensko Mafejšče (Mafejšče), kar stari Šempeterčani pomnijo še danes. Grofje Coroniniji so po letu 1860 na mestu Maffejeve vile postavili novo zgradbo.¹²

Mlajši bratje Jožefa Jakoba Maffeija so bili Karel,¹³ Ferdinand,¹⁴ Alojz¹⁵ in Anton.¹⁶ Starejši od

¹ Jožef Jakob Liberatus Maffei pl. Glattfort (krščen 17. 8. 1742 pri farni cerkvi sv. Hilarija v Gorici; rojen bržkone dan ali dva dni prej; SJ Dunaj, 19. 10. 1757; † Dunaj, 22. 8. 1807 ali oktobra 1807 (Schiviz, *Der Adel*, str. 117; Lukács, *Catalogus generalis*, 2, str. 920; Chiesa, *Sulla nobile casata*, str. 52; Schmidt, *Zgodovina šolstva*, 1: str. 264, 267; Lukács, *Catalogus generalis*, 2, str. 920; NUK Ms 1544, *Historia Annua*, 421 (št. 23 leta 1773)). Tu in nadalje "SJ" označuje vstop v jezuitski red, številke pa kažejo vrstni red omembe med profesorji jezuitskega kolegija v Ljubljani. Kjer ni navedeno drugače, so rodoslovni podatki povzeti po zbirki v lasti pisca.

² Krištof Fabjan Maffei pl. Glattfort (Cristoforo Fabiano, Christian, * Tirolska, 1700; † Gorica, 1. 6. 1772).

³ Marianna Weidhardt, poročena pl. Maffei (Maria Anna, * 1713; † Gorica, Sv. Hilarij, 23. 3. 1760).

⁴ Grof Jožef Thurn-Hoffer (* 5. 8. 1681; † 15. 10. 1775).

⁵ Schiviz, *Der Adel*, str. 117. Grofica Marija Rosalija Thurn-Hoffer-Valsassina (* 1693; † 22. 11. 1769), 27. 3. 1740 poročena z grofom Janezom Krstnikom Frančiškom Antonom pl. Edlingom in Haidenschaftom († 20. 12. 1744). Botra sta bila otroka bratrancev, goriškega grofa Rajmunda Bonifacija Thurn-Hofferja (Raimond, * 16. 5. 1638; † 6. 9. 1714) in grofa Karla Maksimilijana Thurn-Hoffer-Valsassine (* 1653; † 1716). Deda botrov sta bila brata grof Janez Filip Thurn-Hoffer (* 1598; † 1650) in grof Janez Krstnik Matija Thurn-Hoffer (Raimondino, * okoli 1600). Praded botra in botre je bil goriški glavar grof Rajmund VI. Thurn-Hoffer (Raimond, Turizmund, Raimondo della Torre, † 17. 8. 1623), ki se je poročil z dedinjo devinskega kastelana, od nje prevzel dodatni priimek Hoffer, sezidal devinsko cerkev in samostan.

⁶ Grof Karl Anton Thurn-Hoffer (* 20. 1. 1683; SJ; † Padova).

⁷ Grof Nikolaj Marija Thurn-Hoffer (* 25. 4. 1686; SJ; † Padova).

⁸ Markiz Francesco Scipione pl. Maffei (* Verona, 1. 7. 1675; † Verona, 11. 2. 1755 (Poggendorff, *Biographisch-Literarisches Handwörterbuch*, 2, str. 10)).

⁹ Chiesa, *Sulla nobile casata*, str. 45, 47.

¹⁰ Ferdinand Marija (* München, 31. 10. 1636; † 26. 5. 1679).

¹¹ Chiesa, *Sulla nobile casata*, str. 45.

¹² Chiesa, *Sulla nobile casata*, str. 54; Martelanc, *Šempeter*, str. 22, 26; sporočilo profesorja Enza Pavletiča iz Gorice.

¹³ Karel Aleksander Marija pl. Maffei (Carlo Alessandro Maria, krščen 2. 2. 1744 pri Sv. Hilariju v Gorici; † Trst, 24/25. 12. 1824). Mati je bila zapisana kot Anna. Krstna botra sta bila Karl von Romani in Alexander von Cesare (Schiviz, *Der Adel*, str. 118).

¹⁴ Ferdinand Jožef Ludvik pl. Maffei (* 25. 8. 1745, krščen 27. 8. 1745 pri Sv. Hilariju v Gorici). Mati je bila zapisana kot Marianne. Krstna botra sta bila Ferdinand grof Lanthieri in Jožefina grofica Attems (Schiviz, *Der Adel*, str. 119).

¹⁵ Alojz Franc Pij pl. Maffei (Alois Franz Pius, * 11. 7. 1748 krščen pri sv. Hilariju v Gorici; SJ Gorica, 17. 10. 1763; † 1773). Mati je bila zapisana kot Marianne. Krstna botra sta bila Franz von Cesare in Katharina von Vogtberg (Schiviz, *Der Adel*, str. 121; Lukács, *Catalogus generalis*, 2, str. 920).

¹⁶ Anton Peter Fortunat pl. Maffei (* 22. 2. 1752, krščen 23. 2. 1752 pri Sv. Hilariju v Gorici; † Sv. Hilarij v Gorici 4. 9. 1827). Mati je bila zapisana kot Maria Aurora. Krstna botra sta bila Anton grof Rabata in Kassandra grofica Coronini, rojena Kobenzl (* 1703), žena Janeza Karla Coroninija grofa Cronberga (Schiviz, *Der Adel*, str. 123, 406; Smole, *Graščine*, str. 199).

a. 16. Gio: 1755.

Sono fiorini Seanta di 1000. L'uno; che Io ho ricevuto
ricevo dall' Illmo Sig. Giuseppe del S. R. I. Conte di
Strassoldo; Eguesti per l'Interesse in rag. di 6.000
maturato nel passato Agosto, sopra un Capitale di
fl. 1000. che teneva l' Illmo Sig. Conte Nicolo Francesco
di lui Fratello, in Conformità di sua obbligazione,
alla qual. Effede.

Cristof. Maffei

Podpis Krištofa Maffeija malo po trinajstem rojstnem dnevu njegovega sina matematika Jožefa Jakoba pod posojilo 1000 fl sosedu grofu Strassoldu. Maffei tedaj še ni uporabljal plemiškega pridevka Glattfort (ASP, Atti Giurisdizionali e privati – II: Serie diverse. Affari Economici – II, št. 61).

njega pa so bili Jožef Bernard,¹⁷ Franc Janez¹⁸ in Vincenc¹⁹ ter sestri Marija Frančiška²⁰ in Marija Klara.²¹ Karel Maffei je bil začetnik pomembne veje Maffeijev v Trstu. Papež Klemen XIII. je dne 13. avgusta 1768 podpisal njegovo imenovanje za pontifikalnega svetnika. Dne 31. decembra 1776 je postal član sveta tržaških patricijev in dobil zlato medaljo. Konec leta 1784 se je vpisal v "Accademia degli Arcadi romano-sonziaci", ki je razvila svojo novo kolonijo v Trstu. Leta 1780 so goriški Arkadijci prav tako postali uradna podružnica rimskih. Prvi predsednik goriških Arkadijcev je bil grof Gvido Kobenzl.²² Leta 1587 so Kobenzli v Gorici sezidali palačo in jo deset let pozneje podarili jezuitom. Bili so tesno povezani s svojimi goriškimi sosedmi Maffeiji. Sestra Gvida in Janeza Karla Filipa

Kobenzla²³ je bila krstna botra najmlajšemu bratu matematika Maffeija, Antonu Petru Fortunatu. Janez Karel Filip Kobenzl je leta 1741 v Bayreuthu vstopil med prostozidarje²⁴ in bil tako zgled mlajšim Maffeijem.

4. marca 1794 je bil Karel Maffei skupaj z bratom Francem Janezom povišan v barona. Od junija 1798 do julija 1799 je pomagal velikemu mojstru malteškega reda, baronu Ferdinandu de Hompeschu, ki se je po Napoleonovi zasedbi Malte mudil v Trstu. Za prijazno pomoč v stiski je bil Karel 18. maja 1799 odlikovan, šest dni pozneje pa ga je papež Pij VI. imenoval za tajnega komornika klobuka in meča.²⁵

Po Napoleonovi zasedbi Trsta je večina tržaških Arkadijcev skupaj s Karlom Maffeijem leta 1809 vstopila v francosko prostozidarsko ložo. Patricij Karel Maffei je skupaj z drugimi odposlanci počastil prehod Ilirskih provinc v okvir francoskega cesarstva; Napoleon jih je sprejel v Parizu na svoj rojstni dan 15. avgusta 1810. Predstavniku Trsta Maffeiju so delali družbo delegati Istre, Goriške, Kranjske, Koroške, Reke, Dalmacije, Dubrovnika, Boke Kotorske, civilne in vojne Hrvaške.

¹⁷ Jožef Bernard Dominik Gabrijel pl. Maffei (Giuseppe Bernardo Domenico Gabriele, krščen 24. 3. 1733 pri Sv. Štefanu v Vipavi (Chiesa, *Sulla nobile casata*, str. 5).

¹⁸ Frančišek Janez Neri pl. Maffei (Francesco Giovanni Neri, Giovanni Francesco, * Vipava, 23. 11. 1738; † Gorica, 8. 1. 1826 (Chiesa, *Sulla nobile casata*, str. 53)).

¹⁹ Vincenc Karel Anton pl. Maffei (Wenceslao Carlo Antonio de Maffei, krščen 27. 7. 1740 pri Sv. Štefanu v Vipavi (Chiesa, *Sulla nobile casata*, str. 50)).

²⁰ Maria Francesca pl. Maffei (krščena 13. 5. 1735 pri Sv. Štefanu v Vipavi (Chiesa, *Sulla nobile casata*, str. 50)).

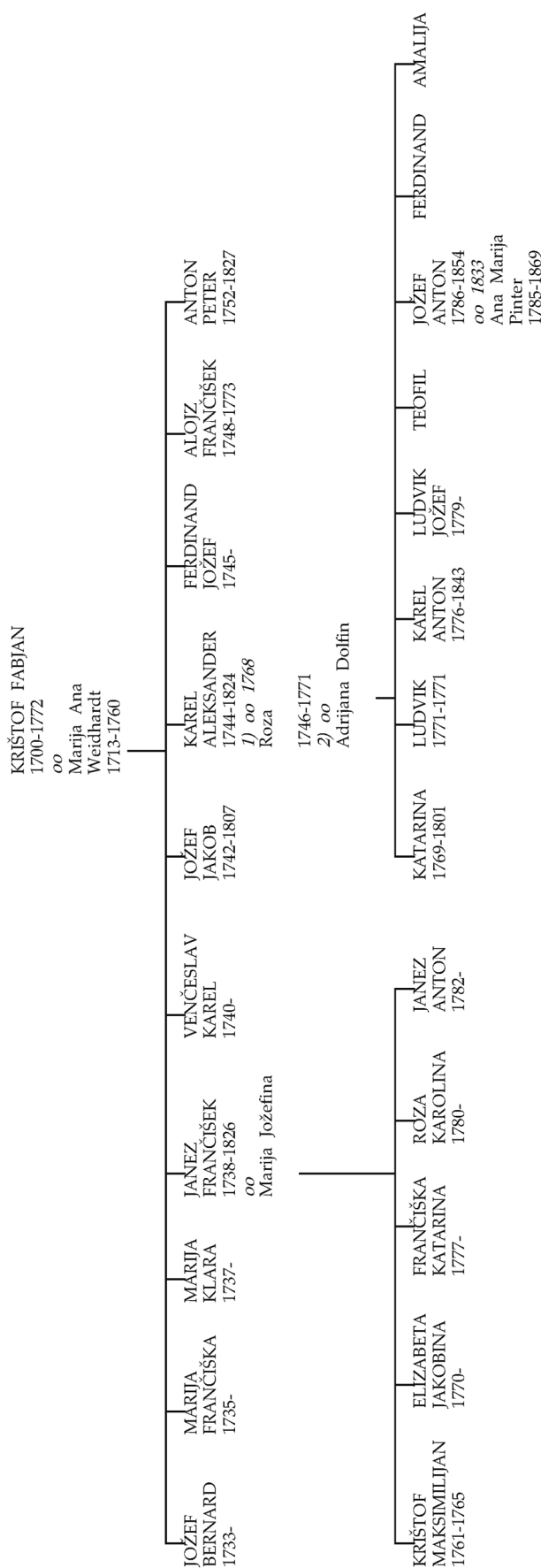
²¹ Maria Klara pl. Maffei (krščena 19. 5. 1737 pri Sv. Štefanu v Vipavi).

²² Grof Gvido Kobenzl (Gvidon, Guido, Guidobaldo Cobenzl, * Gorica, 1716; † 1797).

²³ Grof Janez Karel Filip Kobenzl (Cobenzl, * Ljubljana, 1712; † 1770).

²⁴ Košir, *Brat Vega*, str. 105; Mesesnel, *Cobenzl*, 83.

²⁵ Chiesa, *Sulla nobile casata*, str. 53.

Glavni guverner Ilirskih provinc, maršal Marmont, je Karla Maffeija opisal kot "zelo cenjenega in edinega, ki ga vidim na mestu tržaškega župana". In res je Karel Maffei sedel na tržaškem županskem stolu od leta 1809 do leta 1813, ko je dobil cesarsko službo predsednika tržaškega mestnega sveta.²⁶ Njegov starejši brat Franc Janez Maffei pa je bil goriški župan v letih 1812 in 1813. Tako so Maffeiji ob koncu Napoleonove dobe spadali k Francozom naklonjeni smetani severnih Ilirskih provinc. Napoleon jih je nagradil z najuglednejšimi službami, čeravno župani (*maire*) niso imeli v rokah dejanske oblasti; ta je pripadla intendantom.²⁷

Karlov sin Jožef Anton Maffei,²⁸ se je dne 3. februarja 1833 poročil z Ano Marijo Pinter pri Sv. Nikolaju v Ljubljani. Priči sta bila advokat Maksimilijan pl. Wurzbach²⁹ in njegov sin, doktor filo-

Grb družine Maffei
(za pomoč se zahvaljujem dr. Mihi Preinfalku).

²⁶ Chiesa, *Sulla nobile casata*, str. 53.

²⁷ Za opombo se zahvaljujem dr. Jan ezu Šumradi.

²⁸ Jožef Anton pl. Maffei (Giuseppe Antonio, * 1786/88; † 1854 (Chiesa, *Sulla nobile casata*, str. 51)).

²⁹ Maksimilan Wurzbach vitez Tannenberg († 1854).

zofije Karel pl. Wurzbach.³⁰ Jožef Anton Maffei je postal komorni tajnik, več rodov njegovih potomcev pa je živelo v Ljubljani.

Mlajši brat jezuita Jožefa Jakoba Maffeija, Alojz, je prav tako vstopil k jezuitom. V letih 1764 in 1765 je bil novic na Dunaju, naslednje leto pa je ponavljal govorništvo z dijaki v Leobnu. Od leta 1767 do 1769 je študiral filozofijo na Dunaju in utrjeval snov s tamkajšnjimi študenti jezikov. Leta 1770 je predeloval matematična poglavja s slušatelji graške univerze in pri tem pokazal podobno nadarjenost za številke kot starejši brat Jožef. Leta 1771 in 1772 je Alojz predaval gramatiko na Reki ter v domači Gorici, nato pa se lotil študija bogoslovja v Gradcu. Vzpon obetajočega učenjaka je prekinila smrt ravno ob prepovedi jezuitskega reda.

Gruberjev pomočnik

Jožef Jakob Maffei je nižje študije končal v Gorici. Čeprav so tam predavali znameniti matematiki Pevere,³¹ Radieucig,³² Kauffmann³³ in botanik Wulfen,³⁴ študija ni nadaljeval v domačem kraju. Raje se je odpravil v Gradec k profesorju matematike in fizike Podaju,³⁵ ki je dve leti prej učil Gabrijela Gruberja. Poda je rad hodil v hribe z Janezom Antonom Scopolijem in baronom Ignacem Bornom,³⁶ pozneje pa je postal vpliven prostožidar. Jožef Jakob Maffei je pri Podaju v letih 1761 in 1762 študiral filozofijo. Po tretji probaciji v Judenburgu leta 1770 se je vrnil v domačo Gorico.

Takoj po koncu Maffeijevih študijev filozofije v Gradcu je tamkajšnjo Podajevo katedro za fiziko prevzel nekdanji ljubljanski profesor Biwald.³⁷ Med prakso na nižjih študijih je Maffei v Gorici sodeloval s pomembnim biologom Michelaz-

zijem,³⁸ ki ga je Linhart pozneje dvakrat (leta 1786 in 1787) brez uspeha predlagal za profesorja astronomije na višjih študijih v Ljubljani. Maffei je opravil bogoslovne študije v Gradcu. Za Gruberjevega pomočnika se je kalil s poučevanjem civilnega in vojaškega stavbarstva, v šolskem letu 1771/72 pa je bil prefekt in katehet na elitni dunajski viteški Terezijanski akademiji. Jeseni leta 1772 je prevzel katedro za matematiko v Ljubljani.³⁹ V kranjski prestolnici je zapisoval tudi tekoče dogodke na jezuitskem kolegiju kot "zgodovinar hiše". Med mašami je pridigal v nemškem jeziku, čeravno je znal tudi slovensko. Ostal je dolgih sedem let, vse dokler se mu Kranjska ni dovolj zamerila in se je dokončno preselil na Dunaj.

Dne 4. junija 1772 je cesarica Marija Terezija z dvornim dekretom vse vode v monarhiji razdelila med dva oddelka (*Divisionen*). V prvega je vključila celotno Savo od Kranjske do Zemuna, Kolpo, Ljublanico, Muro in Dravo. Dvorna komisija za plovbo je upravo navigacijske direkcije prvega oddelka postavila ravno v Ljubljano, direktorski stol pa zaupala Gabrijelu Gruberju. Njegov pomočnik je bil sprva prejšnji navigacijski komisar, ljubljanski jezuit Mühlbacher,⁴⁰ ki je od leta 1765 do 1767 študiral filozofijo pri Biwaldu v Gradcu in utrjeval snov s študenti matematike. Naslednji dve leti je predaval na ljubljanskih nižjih študijih, nato pa je od leta 1770 do prepovedi jezuitov študiral bogoslovje v Gradcu. Na seji odbora Kranjske kmetijske družbe, katere član je bil tudi Maffei, so dne 20. aprila 1774 Mühlbacherja, Giehla⁴¹ in Hacqueta izbrali za popisovalce kranjskih naravnih bogastev in zbiralce gradiva za politično zgodovino dežele. Kranjska kmetijska družba je 19. septembra 1774 pridobila metalurga, botanika in kemika Mühlbacherja za predavanja iz naravoslovja in celo eksperimentalne fizike, vendar je slednja kljub temu prevzel nekdanji jezuit Ambschell.

Leta 1773 si je Gruber za navigacijskega podravnatelja izbral Maffeija, ki pa zaradi prepovedi jezuitov nikoli ni opravil zadnjih zaobljub. Kot nekdanji jezuit je bil dne 9. oktobra 1773 potrjen

³⁰ Karel Wurzbach baron Tannenberg (* Ljubljana, 28. 10. 1809; † 16. 5. 1866).

³¹ Jožef Pevere (* Palmanova v Benečiji, 8. 7. 1717; SJ Dunaj, 1735; † Gorica, 2. 11. 1769 (Lukács, *Catalogus generalis*, 2, str. 1204–1205)).

³² Franc Radieucig (Radjevčič, * Gorica, 13. 9. 1725; SJ Dunaj, 15. 10. 1740; † po 1773 (AS 1073, *Diar.*, I/40r, 1793^v/13 (november 1763); NUK, Ms 1544, *Historia Annu*, str. 369, št. 12 (1765); Lukács, *Catalogus generalis*, 3, str. 1332)).

³³ Jožef Kauffmann (* Dunaj, 22. 8. 1725; SJ Trenčin, 20. 10. 1741; † 1791 (AS 1073, *Diar.* I/40r, 1753^v/ št. 17, 1810^v/ št. 18, 1817^v/ št. 19, 1824^v/ št. 18, 1831^v/ št. 21, 1836^v/ št. 12 in 1842^v/ št. 21)).

³⁴ Franc Ksaver Wulfen (* Beograd, 5. 11. 1728; SJ Košice, 14. 10. 1745; † Celovec, 17. 3. 1805 (AS 1073, *Diar.*, I/40r, 1784^v/št. 10; NUK, Ms 1544, *Historia Annu*, str. 350, št. 10, 355)).

³⁵ Nikolaus Poda von Neuhaus (Boda(nus), * Dunaj, 4. 10. 1723; SJ Dunaj, 22. 1. 1740; † Dunaj, 29. 4. 1798).

³⁶ Baron Ignaz Born (* Karlsberg (Kapnik) na Sedmograškem (Transilvanija), 1742; † 1791).

³⁷ Gottlieb Leopold Biwald (Gotlob, * Dunaj, 26. 2. 1731; SJ 17. 10. 1747; † Dunaj, 8. 9. 1805).

³⁸ Augustin Michelazzi (Michelazi, Michellazzi, * Reka, 14. 9. 1732; SJ Dunaj, 17. 10. 1750; † Dunaj, 20. 5. 1820 (Balabanič, *Padri gesuiti naturalisti*, str. 107, 112; Stoeger, *Scriptores*, str. 277; Korade, *Filozofska i prirodnoznanstvena djela*, str. 35–38)).

³⁹ Martinovič, *Ljetopis filozofskih i prirodnoznanstvenih istraživanja*, str. 92–94; Korade, *Filozofska i prirodnoznanstvena djela*, str. 36, 37; Balabanič, *Padri gesuiti naturalisti*, str. 107; Reisp, *Višje šole*, str. 170.

⁴⁰ Franc Ksaver Mühlbacher (Millbacher, * Ljubljana, 16. 10. 1744; SJ Dunaj, 18. 10. 1760; † Stanislawow v Šleziji, 1826 (Umek, *Plovba po Savi*, str. 257)).

⁴¹ Joannes Nepomuk Giehl (Giell, * na gradiščanski strani Bruck a.d. Leitha, 16. 5. 1734; SJ Dunaj, 17. 10. 1753; † po 1773 (Lukács, *Catalogus generalis*, 1, str. 419)).

za profesorja matematike na liceju v Ljubljani. Skupaj s fizikom Gregorjem Schöttlom⁴² sta zaslužila po 500 goldinarjev na leto, kar je bilo le pol plače Gabrijela Gruberja. Po prepovedi jezuitov je Maffei stanoval v Petermanovi hiši, kjer je bil doma sloveč slovenski jezuitski pridigar Ludvik Dizma.⁴³ Bivališče in obede si je delil s svojim navigacijskim ravnateljem Gabrijelom, njegovim mladim polbratom Antonom Gruberjem in leta 1773 nastavljenim ljubljanskim profesorjem poljedelstva Giehlmom.

Maffei je Gruberju pomagal začeti šest let trajajočo obnovo jezuitske cerkve sv. Jakoba, ki jo je poškodoval grozovit požar leta 1774. Kljub protestom je moral pod pritiskom vrhovnega nadzornika študijev škofa Herbersteina⁴⁴ zapustiti ljubljanski licej.⁴⁵ Ob Herbersteinovih spletkah proti jezuitom je iz Ljubljane odpotoval po decembru 1777, ko je Struppi⁴⁶ zamenjal njegovega nadrejenega Gruberja pri gradnji ljubljanskega prekopa. Zagovor in promocija študenta Vege je bila tako med zadnjimi pedagoškimi dejavnostmi profesorjev Maffeija in Gregorja Schöttla na ljubljanskem liceju. Gregor Schöttl je bil sorodnik starejšega ljubljanskega profesorja matematike Janeza Schöttla,⁴⁷ ki je pri nas zaslovel z astronomskimi meritvami.

Učitelj Maffei

Maffei je ob prihodu v Ljubljano zasebno razkrival skrivnosti uporabne matematike petindvajsetletnemu baronu Žigi Zoisu; tako je razbremenil Gruberja, ki je dotlej skrbel za naravoslovno izobrazbo mladega bogataša. Vsi trije so znali slovensko; k pouku je gotovo spadala kakšna slovenska beseda, čeravno so bili slovenski matematični izrazi v povojih še v Vodnikovih dobi. Nabrane izkušnje pri poučevanju Zoisa je Maffei kmalu s pridom uporabil kot Colloredov⁴⁸ domači učitelj.

Avgusta 1775 je najboljši Maffeijev študent Jurij Vega končal študij filozofije v Ljubljani skupaj s Kranjčanom Fideliusom Poglajenom in Škofjelom

čanom Matejem Kalanom. Poleg Maffeija in Gregorja Schöttla je Vegov končni izpit vodil še Tschokel (Čokl). Po prepovedi jezuitskega reda leta 1773 je nabožni pisatelj Andrej Conti na višjih študijih v Ljubljani poučeval etiko kot začasni profesor. Za njim je mesto prevzel Herbersteinov zaupnik Franc Pogačnik, ki je študij cerkvenega prava končal pri poznejšem ljubljanskem rektorju Riegerju na Dunaju. Logiko in metafiziko je poučeval začasni profesor Jurij Japelj, poznejši član omizja Maffeijevega učenca Zoisa. Japlja je dne 29. novembra 1773 zamenjal Anton Tschokel z Dunaja; kot Herbersteinov kandidat je nasprotoval Maffeiju in Schöttlu, ni pa se branil sodelovati z njima pri Vegovem izpitu. Nekaj dni po Tschoklovi smrti dne 8. aprila 1779 je njegov položaj prevzel Jožef Novak.⁴⁹ Ta je leta 1767 naredil redovne zaobljube in postal profes cistercijske opatije v Stični, ki jo je za nekaj časa zapustil. Kljub poučevanju v Ljubljani je bil ob ukinitvi samostana v Stični leta 1784 tam arhivar in opatov tajnik.⁵⁰ Na ljubljanskem liceju je predaval o nad milijon let stari Zemlji in podobnih novostih; zato se je sprl z rektorjem Antonom Ambschlom, kar je bil povod za začasno ukinitve ljubljanskih filozofskih študijev v času, ko se je Maffei že varno ustalil na cesarskem Dunaju.

Ob končnem izpitu so Vega in sošolci objavili 187 Maffeijevih tez iz matematike, med njimi pet tez o geodeziji in sedemnajst o balistiki.⁵¹ Maffejeve teze o balistiki so bile zapisane kot zadnje med tezami iz matematike, čeprav njihova vsebina danes sodi k fiziki. V 174. tezi so Maffejevi študentje opisali parabolo pri metu pod kotom 45 stopinj in izračunali višino meta pod kotom 15 stopinj. V 184. tezi so ponovili opis parabole meta in izračunali maso smodnika potrebnega za izstrelitev z določeno začetno hitrostjo. Vegi pozneje tako ljube možnarje so obravnavali v tezah 173, 179 in 183.

Izpitne teze so bile natisnjene v latinščini, priležali pa so jih pred nemški prevod Makove knjige *Physikalische Abhandlung*. Absolventi jezuitskih višjih šol so pogosto poudarili pomen svojih izpitov z njihovo vezavo ob kakšno pomembno sodobno knjigo. Maffei je Madžara Maka⁵² spoznal že med skupnim službovanjem na Terezijanišču,

⁴² Gregor Schöttl (* Steyer, 14. 2. 1732; SJ Dunaj, 18. 10. 1747; † Ljubljana, 5. 11. 1777).

⁴³ Ludvik Dizma Peterman (* Ljubljana, 10. 11. 1721; SJ 1739; † 27. 12. 1798).

⁴⁴ Grof Karel Janez Herberstein (* Gradec, 7. 6. 1719; † Ljubljana, 7. 10. 1787).

⁴⁵ Čermelj, *Jurij Vega*, str. 12–13; Schmidt, *Zgodovina šolstva*, 1, str. 267.

⁴⁶ Baron Vincenc Jurij Struppi (* 1733; † 1810).

⁴⁷ Janez Krstnik Schöttl (* Steyr, 23. 6. 1724; SJ 28. 10. 1739; † 1777).

⁴⁸ Knez Joseph Maria grof Colloredo-Mels in Wallsee (Walse, Waldsee, Waldsee, * Regensburg, 11. 9. 1735; † 26. 11. 1818) vicegrof Melsa, veliki kancler malteškega reda.

⁴⁹ Jožef Novak (Nowak, * Gorica, 1747; cistercijan Andrej 10. 8. 1770; † Stična, 25. 4. 1788).

⁵⁰ Čermelj, *Jurij Vega*, str. 13; Schmidt, *Zgodovina šolstva*, 1, str. 265–267, 269; Mlinarič, *Stiška opatija*, str. 796, 858.

⁵¹ Maffei, Tschokel, Schöttl, *Tentamen Philosophicum*, str. 30–32 (teze 90–94, 171–187).

⁵² Paul Mako von Kerek Gede (* Jász-Apath, 9. 7. 1723; SJ Eger, 21. 10. 1741; † Buda ali Pešta, 19. 8. 1793 (Sommervogel, *Bibliothèque*, 5, str. 388; Lukács, *Catalogus generalis*, 2, str. 932; Poggendorff, *Biographisch-Literarisches Handwörterbuch*, str. 21)).

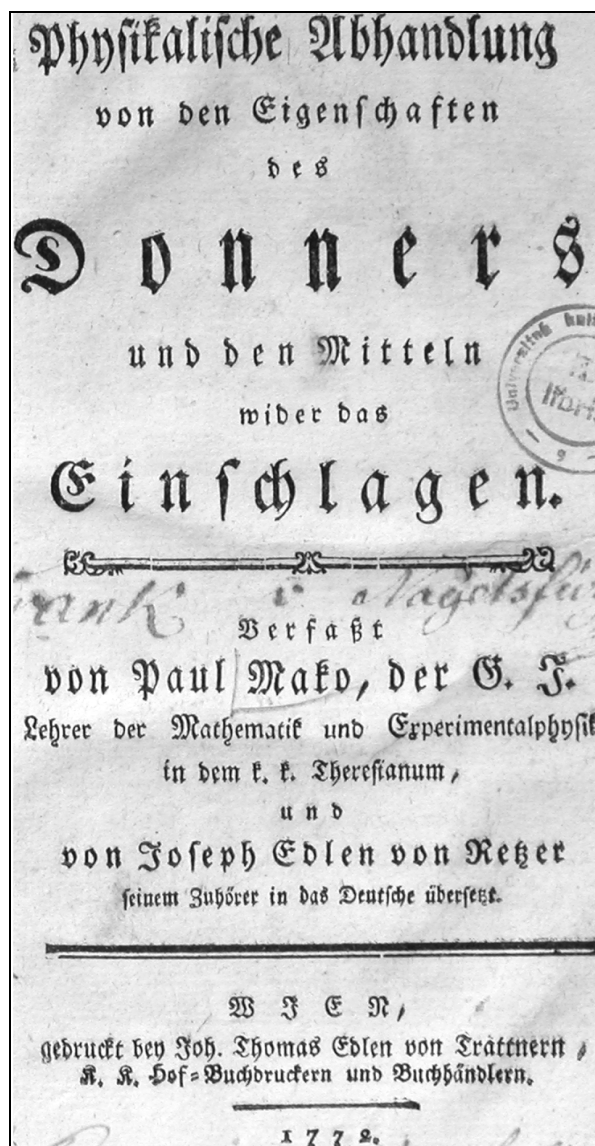
latinsko inačico Makove knjige pa so objavili tudi v Maffeijevi domači Gorici. Tako si lahko mislimo, da je prav Maffei odločilno pripomogel k izbiri knjige, v katero so Vega in sošolci privezali svoje izpitne teze.

Objavo so domiselno posvetili Francu Antonu pl. Raabu,⁵³ ki mu je cesarica marca 1771 zaupala gradbena dela na vodah, po prepovedi jezuitskega reda leta 1773 pa ga je postavila za dvornega svetnika. Raab se je veliko ukvarjal z urejevanjem reke Mure, tako da izbira posvetila ni mogla biti bolj posrečena; tako Vego kot sošolca Poglajena je Gruber zaposlil prav na Muri.

Na izbiro knjige za privez Maffeijevih izpitnih vprašanj so vplivale tudi tesne povezave s prevajalcem, Maffeijevim in Makovim dunajskim študentom Retzerjem.⁵⁴ Retzer je 24. maja 1782 stopil v novo ložo Resnična sloga. Istega leta je postal mojster; njegov vpliv pa je zaostajal kvečjemu za voditeljema lože, Bornom in Sonnenfelsom.⁵⁵ Pripadal je celo najvišjim krogom reda iluminatov, ki ga je 1. maja 1776 na Bavarskem ustanovil nekdanji jezuit Adam Weishaupt,⁵⁶ profesor prava v Ingolstadt.⁵⁷ Retzer je bil skupaj s Tobijo Gruberjem eden poglavitnih piscev Bornovega dunajskega prostozidarskega glasila. Objavil je manj odmevne raziskave o elektriki. Z Vego se je pogosto srečaval v loži, vendar ni prisostvoval njegovemu sprejemu med prostozidarje. Leta 1800 je Retzer postal baron,⁵⁸ sočasno z dva meseca starejšim Vego.

Prevod Makove knjige *Physikalische Abhandlung* je bil skupaj z latinskim originalom prvič objavljen na Dunaju leta 1772. Po rimski šegi oštevilčenemu uvodu je sledilo 125 strani glavnega teksta. Mako ni priložil slik, razen skice neurja pred naslovnico, pod katero je postavil stiha iz Ovidovih *Metamorfoz*.

V uvodu je Mako opisal raziskovanja električne iskre. V prvem delu je poročal o naravi strele, v drugem pa o blisku. Sprejel je Franklinovo teorijo o višku s pozitivno in o primanjkljaju z negativno elektriko.⁵⁹ Benjamin Franklin je bil vpliven prostozidar in obenem dober prijatelj jezuita Boškovića ob prepletanju obeh družb, ki si očitno nista bili sovražni.

Naslovnica Retzerjevega prevoda Makove knjige *Physikalische Abhandlung* v prvi izdaji iz leta 1772.

Vega in Maffei sta bila gotovo ponosna, ko sta videla, da je Mako citiral celo Valvasorjevo Slavo⁶⁰ z opisom dveh vodometov v Cerkniskem jezeru. Ko se z neba bliska in strelja, se sliši donenje, kot da bi obenem tolkli ob različne pavke. Cerkniska vodometna sta se zdela podobna votlinama. V enem je Valvasor opazil svetlobo, iz drugega pa se je vzdigovala megla nabrana ob neurju. Valvasor ni dvomil, da pojav povzroča elektrika, čeravno bi mu danes težko verjeli na besedo. Boškovičev prijatelj, izdelovalec prvih strelovodov v Torinu piarist Giacomo Battista Beccaria, je poročal o

⁵³ Maffei, Tschokl, Schöttl, *Tentamen Philosophicum*, str. 1. Franc Anton pl. Raab (* St. Leonhard na Koroškem, 21. 12. 1722; vitez 1755; † Dunaj, 20. 4. 1783).

⁵⁴ Joseph Friedrich von Retzer (Retler, * Krems, 25. 6. 1754; † Dunaj, 15. 10. 1824).

⁵⁵ Carl Joseph Nepomuk baron Sonnenfels (* Mikulov (Nikolsburg) na Moravskem, 1733; † Dunaj, 25. 4. 1817).

⁵⁶ Adam Weishaupt (* 1748; † 1830).

⁵⁷ Weisberger, *Speculative Freemasonry*, str. 136, 137, 144, 145, 148.

⁵⁸ Sporočilo dr. Matevža Koširja, 3. 11. 2003.

⁵⁹ Mako, *Dissertatio physica*, str. 4, 1–57, 59–125.

⁶⁰ Valvasor, *Die Ehre*, 50/4, str. 49; Mako, *Dissertatio physica*, str. 41.

podobnih vodnih vrtincih v Modeni.⁶¹ Gotovo je prav opis raziskovanj rojaka Valvasorja dokončno prepričal Maffejja, Vego in njegove sošolce, da so dali teze za svoj končni izpit vezati ravno v Makovo knjigo.

Na zadnjih dvajsetih straneh prvega dela je Mako povzel opazovanja strel po vsej Evropi. Leta 1761 je strela je udarila v njegov domači dunajski akademski kolegij. Z bakrene strehe je stekla navzdol, ne da bi poškodovala leseno ohišje; nato je glasno udarila ob zvon. Od tam je po vodniku med trdnim ohišjem in streho prodrla v kapelo sv. Ksaverja ter končno udarila v posrebreni in pozlačeni kip Matere Božje. Strela je leta 1770 ponovno zadela majhen stolp istega kolegija; potovala je po bakreni strehi, se spustila po železnih vratih in prodrla v sobe.⁶² Leta 1770 je spet nevarno počilo, tokrat v vrata dunajskega kolegija.⁶³ Mako je opisal še bliskanje v Benetkah 26. maja 1752 in 18. junija 1764,⁶⁴ neurje v Temišvarju 1. februarja 1772⁶⁵ ter strela, ki je stopila pozlačeno kroglo v Berlinu 20. julija 1772.⁶⁶ O dogodkih v Temišvarju mu je bržkone poročal tamkajšnji navigacijski ravnatelj, jezuit Tobija Gruber.

Jezuit Biwald je postavil prvi strelovod na Štajerskem.⁶⁷ Kranjci seveda niso zaostajali za sosedi; v nadaljevanju Maffejjevih matematičnih izpitnih tez je ljubljanski profesor Gregor Schöttl v svoji zadnji 38. fizikalni tezi obravnaval železni strelovod na drogu.⁶⁸ Maffejjev ljubljanski rektor Ambschell je opisal strela v samostanski cerkvi sv. Martina: "*Leta 1782 je udarila strela tri milje južno od Ljubljane na Kranjskem v križ stolpa cerkve redovnic (...) od koder je skozi samostan stekla v zemljo*".⁶⁹ Dogodek je sprožil splošno zanimanje. Zato je Ambschell strelovod iz žice postavil na stolp visoke stavbe v bližini svojega ljubljanskega stanovanja in s tem postal pionir sodobne obrambe pred strelo na Kranjskem. V strelovodih so tedanji neuki opazovalci pogosto videli novost dvomljivega slovesa. Tako je leta 1783 bodoči revolucionar, odvetnik Maximilian Robespierre, na sodišču v Arrasu branil francoskega plemiča, ki naj bi z nastavitvijo strelovoda vznemirjal sosede in celo samega gospoda župana.

V drugem delu knjige je Mako sprejel Franklinov pogled na naravo strele in številnih vremenskih pojavov.⁷⁰ Opisal je Bianchinijevo pismo (16. december 1758) o poskusih s strela pri devinskem gradu "*ob mejah Kranjske*".⁷¹ Stoletje pozneje se je za Bianchinijeva raziskovanja zanimal ljubljanski gimnazijski profesor fizike in poznejši ravnatelj Mitteis;⁷² v gimnazijskem šolskem poročilu je opisal še spor med Nolletom in Franklinom,⁷³ kar pa se njegovim dunajskim kritikom ni zdelo ravno posrečeno.

Mako je povzel Bianchinijev⁷⁴ poskus iz leta 1750, ko je zapičil v tla kot sveča ravno helebarde in jo povezal z verigo. Opazil je svetlikanje, znano pod imenom "oganj sv. Helene" oziroma sv. Erazma. Bianchini je ugotavljal, da je električna materija iz ozračja vstopila v helebarde. Poskus je trajal le četrt ure, nato pa so se morali nadebudni raziskovalci pred nevihto skriti pod streho devinskega gradu. Grajski kastelan je bil Maffejjev boter Jožef Thurn-Hoffer, dokler ni Devina leta 1774 skupaj z gradovoma Zagraj (Sagredo) in Vipolže (Vipulzano) po njem prevzel mlajši brat, grof Janez Krstnik.⁷⁵ Tako je Maffei dobro poznal delo Bianchinija, ki je leta 1754 opisal še izvir in tok ponikalnice Timav v pismu Goričanu Gvidu Kobenzlu.

Mako je vedel, da zvok ne premika zračnih gmot na večje razdalje. Zato je pravilno domneval, da z zvonjenjem ni mogoče učinkovito preganjati oblakov, ki grozijo s strela.⁷⁶ Podobna stališča je leta 1778 zagovarjal tudi Korošec Joseph Herbert,⁷⁷ profesor fizike in sodelavec ljubljanskega rektorja Ambschlla.

Mako je obravnaval razmeroma nove električne poskuse, denimo razprave objavljene v Hannovru leta 1761.⁷⁸ Opisal je le malo lastnih odkritij. Boškovića ni omenjal, saj le-ta o elektriki ni veliko objavljajal. Mako je bil eden najpomembnejših Boškovičevih zagovornikov, še posebno glede problemov vakuuma in neskončno majhnih količin, ki so se jih jezuiti naučili reševati šele z Boškovičevo fiziko.⁷⁹ Ker so bili tudi ljubljanski jezuiti naklonjeni Boškovičevim idejam, je Gregor Schöttl nje-

⁶¹ Mako, *Dissertatio physica*, str. 17, 42

⁶² Prav tam, str. 49.

⁶³ Prav tam, str. 72.

⁶⁴ Mako, *Physikalische Abhandlung*, str. 46, 47.

⁶⁵ Mako, *Dissertatio physica*, str. 77.

⁶⁶ Mako, *Dissertatio physica*, str. 50; Mako, *Physikalische Abhandlung*, str. 50.

⁶⁷ Kunitsch, *Biographie des Herrn Leopold Gottlieb Biwald*, str. 27.

⁶⁸ Maffei, Tschokl, Schöttl, *Tentamen Philosophicum*, str. 52.

⁶⁹ Ambschell, *Anfangsgrunde*, 1792, IV knjiga, III poglavje, 4. del, odstavek 199; NUK, Ms 1544, *Historia Annu*, str. 474 (osmrtnica).

⁷⁰ Mako, *Dissertatio physica*, str. 85.

⁷¹ Mako, *Physikalische Abhandlung*, str. 93–95; Mako, *Dissertatio physica*, str. 93–95.

⁷² Mitteis, *Predavanje o strela*, str. 88–89. Heinrich Mitteis (* Praga, 1. 4. 1822; † Dunaj, 15. 5. 1876).

⁷³ Mitteis, *Abbé Nollet*.

⁷⁴ Mako, *Physikalische Abhandlung*, str. 93.

⁷⁵ Grof Janez Krstnik Thurn-Hoffer (Hofer, * 27. 4. 1699; † 15. 2. 1783).

⁷⁶ Mako, *Dissertationes physicae*; Dadić, *Povijest*, 1, str. 355.

⁷⁷ Joseph baron Herbert (* Celovec, 3. 9. 1725; SJ 1740; † Dunaj, 28. 3. 1794 (Poggendorff, *Biographisch-Literarisches Handwörterbuch*, 1, str. 1074)).

⁷⁸ Mako, *Dissertatio physica*, str. 91.

⁷⁹ Mako, *Calculi differentialis*, str. 6–8.

Strela od morsk obali, odtisnjena pred naslovnico prevoda Makove knjige Physikalische Abhandlung, vezane ob izpitne teze profesorjev Maffeija, Schöttla in Tschokla, ki so jih zagovarjali Vega in sošolci avgusta 1775.

govi "slavni krivulji sil" posvetili kar dve izpitni vprašanji,⁸⁰ izbira Makove knjige za privez izpitnih tez je bila tudi po tej plati povsem pričakovana.

Maffei v cesarskem mestu

Leta 1778 je nekdanji jezuit Jožef Jakob Maffei postal zasebni učitelj matematike, mehanike in

⁸⁰ Maffei, Tschokl, Schöttl, *Tentamen Philosophicum*, str. 40 (tezi XV in XVI).

fizike kneza Josepha Colloreda. Ta je bil pravkar postal vrhovni poveljnik habsburških topničarjev in si je želel od Maffeija zvedeti kaj več o znanstveni podlagi sodobne balistike. Knez je bil zadovoljen z Maffeijevim poukom in ga je kmalu povišal v osebnega tajnika. Leta 1789 je knez postal feldmaršal in naslednje leto najvišji poveljnik armade.⁸¹ Izhajal je iz dunajsko-češke veje, njegovi sorodniki, goriški grofje Colloredo, pa so bili v večkratnem svaštvu in botrstvu z Maffeiji. Nečak jezuita Jožefa Jakoba Maffeija oz. sin njegovega brata Karla, zemljiški posestnik in okrožni komisar Ferdinand Maffei,⁸² se je poročil z Jožefo rojeno Segher, baronico Weissenhaus. Njuna hči Jožefa⁸³ pa se je 18. julija 1870 v stolni cerkvi sv. Hilarija v Gorici poročila s Ferdinandom grofom Colloredom, sinom Jakoba grofa Colloreda in Elizabete, rojene pl. Mayer. Jožefa je bila dne 10. oktobra 1884 pri fari apostolov sv. Petra in Pavla v Gradišču krstna botra nečaku Karlu Francu Jožefu Mariji, prvorojencu svojega brata sodnika viteza Petra Maffeija pl. Glattforta.⁸⁴ Otrok je bil rojen že 30. avgusta 1884, vendar so s krstom dolgo odlašali. Peter se je 2. maja 1883 poročil pri fari apostolov sv. Petra in Pavla v Gradišču. Za nevesto si je izbral Katarino Marijo grofico Panigai, hčer Rajmunda in Ane Lucije Rose, rojene Lalich. Poročni priči sta bili zakladnik Sigmund grof Attems in dragonski oficir Jakob grof Panigai. Vendar je Petrova žena umrla manj kot tri leta po poroki.

Čeprav Colloredo prostozidarjev ni imel ravno v čislih, je Jožef Jakob Maffei leta 1781 v prestolnici postal prostozidarski vajenec, leta 1782 pomočnik, naslednje leto pa mojster. Leta 1784 je posegel še po višjih stopnjah dunajske prostozidarske lože Okronano upanje (*Zur gekronten Hoffnung*). Le počasi je napredoval med prostozidarji, ker se je redko udeleževal dela lože;⁸⁵ tudi zavoljo Colloredovega nasprotovanja se ni hotel preveč izpostavljati. Born je dunajske prostozidarje usmerjal v znanstveno društvo; kmalu po sprejemu novembra 1781 je postal starešina najpomembnejše dunajske prostozidarske lože Resnična sloga (*Zur Wahren Einheit*), ki se je marca 1781 odcepila od lože Okronano upanje.⁸⁶ Polkovnik in tajni svetnik baron Struppi se je včlanil v Bornovo ložo Resnična sloga dne 1. julija 1785. Tri mesece

⁸¹ Košir, *Brat Vega*, str. 77.

⁸² Ferdinand vitez Maffei (* 1797; † sv. Hilarij v Gorici, 21. 3. 1874 (Schiviz, *Der Adel*, str. 416)).

⁸³ Jožefina pl. Maffei, poročena grofica Colloredo-Mels (* 1841 (Schiviz, *Der Adel*, str. 322)).

⁸⁴ Peter Josef Anton Maria vitez Maffei Glattfort (* 1841 (Schiviz, *Der Adel*, str. 217, 322, 347, 432)).

⁸⁵ Košir, *Brat Vega*, str. 76–77; Šömen, *Molčeče nevidno bratstvo*, str. 84.

⁸⁶ Košir, *Brat Vega*, str. 82, 87–88.

pozneje je Vega zaprosil za članstvo v isti Bornovi loži.⁸⁷

Maffei je kot krušni oče pomagal Vegi med študijem v Ljubljani, močno pa je vplival celo na njegovo poklicno pot. Hvaležni Vega mu je zato posvetil drugo izdajo svojega Logaritemsko-trigonometrijskega priročnika leta 1800.

Ob koncu 18. stoletja je Maffei postal prošt v mestecu Stará Boleslav in prelat "s škofovsko mitro" kraljevine Češke.⁸⁸ Pri napredovanju so mu seveda koristile pomembne službe njegovih bratov v Gorici in Trstu. Razmeroma majhno katoliško mesto Stará Boleslav ima danes nad 5.500 prebivalcev. Večkrat je trpelo v vojnah; nazadnje so ga leta 1757 deloma požgali v prusko-habsburškem spopadu med sedemletno vojno.

Zaključek

Gruber in Maffei ponazarjata sodelovanje med goriško in ljubljansko višjo šolo v letih pred francosko revolucijo. Maffei sam resda ni veliko objavljaj, a tudi bera tiskanih del samega Gruberja je bila razmeroma skromna. Oba sta se raje posvečala praktičnemu delu, predvsem stavbarstvu, urejevanju voda in poučevanju. Maffei je s svojimi predavanji v Ljubljani, predvsem pa z vzgojo nadarjenega Jurija Vege, veliko doprinesel k razvoju matematičnih ved na Kranjskem in širše v Evropi. Kot značilen srednjeevropski izobraženec se je z odličnim obvladovanjem latinskega, italijanskega, nemškega in slovenskega jezika zlahka gibal v najvišjih znanstvenih in političnih krogih.

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije

AS 1073 – Zbirka rokopisov (Diar.– *Diarium Ministri jezuitskega kolegija v Ljubljani*, I/37r, I/38r, I/39r, I/40r).

ASP – Archivio Storico Provinciale, Gorica

Atti Giurisdizionali e privati – II: Serie diverse. Affari Economici – II

NUK – Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana

Ms 1544 – Zbirka rokopisov, *Historia Annua Collegij Labacensis, 1722–1773*

LITERATURA

Ambshell, Anton: *Anfangsgrunde der allgemeinen auf Erscheinungen und Versuche gebauten Naturlehre*. I–VI. Wien, 1791–1799.

Balabanić, Josip: *Padri gesuiti naturalisti: Giuseppe Agosti, Francesco Saverio Wulfen e Agostino Michelazzi. I Gesuiti e gli Asburgo*, (ur. Sergio Galimberti, Mariano Mal). Trst : Lint, 1995, str. 102–114.

Chiesa, Walter: *Sulla nobile casata dei Maffei. Dal predio di Toscolano alla podesteria di Trieste. Estrato da Bore San Roc*. No. 13, 2001, str. 45–58.

Ciperle, Jože: *Ljubljanska gimnazija (1773–1808)*, I. del. *Kronika*. 28, 1980, str. 111–127.

Čermelj, Lavo: *Jurij Vega*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1954.

Dadić, Zarko: *Povijest egzaktnih znanosti u Hrvata*. Zagreb : SNL, 1982.

Korade, Mijo: *Filozofska i prirodnoznanstvena djela profesora filozofije u 18. stoljeću. Vrela i pri-nosi*. 18, 1990/91, str. 21–67.

Košir, Matevž: *Brat Vega, prostozidar. Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike*. 15–16, 2002, str. 75–111.

Kunitsch, Michael: *Biographie des Herrn Leopold Gottlieb Biwald...* Grätz : Tanzer, 1808.

Lukács, Ladislaus S. J: *Catalogus generalis seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Jesu (1555–1773)*, I–III. Romae : Institutum Historicum S. I., 1987, 1988.

Maffei pl. Glattfort, Jožef Jakob Liberatus; Tschokl, Anton; Schöttl, Gregor: *Tentamen Philosophicum ex Logica, Metaphysica / Algebra, Geometria, Trigonometria, Geodesia, Stereometrissa (sic!), Geometria Curvarum, Balistica et Physica, tam Generali, quam Particulari...* ŠLjubljanaC, 1775.

Maffei, Marchi Scipione: *Della formazione dei fulmini. Trattato raccolto da varie sue lettere in alcune delle quali si tratta degl'insetti*. Verona, 1747.

Maffei, Marchi Scipione: *Riflessioni sopra gli argomenti del Sig. Marchese Scipione Maffei a favore della sua nuova opinione intorno alla formazione dei fulmini*. Vicenza, 1748.

Maffei, Marchi Scipione: *Arte Magica dileguata, lettera al padre Innocenzo Ansaldo*. Verona : A. Carattoni, 1750.

Maffei, Marchi Scipione: *Apologia del congresso notturno della lammie a sua risposita di Girolamo Tartarotti all'arte magica dileguata del Sig. Marchi Scipione Maffei ed all'opposizione del Sig. Assessore Bartolomeo Melchiori*. Venezia, 1751.

Maffei, Marchi Scipione: *Arte Magica Annichilata libri tre*. Verona : A. Andreoni, 1754.

Mako, Paul von Kerek-Gede: *Calculi differentialis et integralis institutio, quam in tironum usum elucubratus est P. Mako e S. I. Vindobonae : Ioannis Thomae nob. de Trattner, 1768.*

⁸⁷ Prav tam, str. 80.

⁸⁸ Čermelj, *Jurij Vega*, str. 12–13; Vega, *Nekrolog*, str. 268.

- Mako, Paul von Kerek-Gede: *Dissertatio physica de natura et radiis Fulguris...* Vienna : Trattner, 1772. - Ponatis: Goritiae : Vakeriis, 1773. - Prevod: *Physikalische Abhandlung von den Eigenschaften des Donners...* Wien : Trattner, 1772. - Ponatis prevoda: Ljubljana : Eger, 1775 (privezано: Maffei, Tschokl, Schöttl: *Tentamen Philosophicum...*) - Popravljen ponatis: Budae, 1781.
- Martelanc, Joško: *Šempeter skozi čas*. Nova Gorica : Branko, 1977.
- Martinović, Ivica: Ljetopis filozofskih i prirodnoznanstvenih istraživanja hrvatskih isusovaca. *Isusovačka baština u Hrvata*. Zagreb : Muzejsko-galerijski centar. 1992, str. 87–97.
- Mesesnel, France: Cobenzl. *Slovenski biografski leksikon*. Ljubljana : Zadržna gospodarska banka. 1925–1932, str. 83.
- Mitteis, Heinrich: Abbé Nollet in seiner Stellung gegen Benjamin Franklin. *Programm und Jahresbericht des kaiserl. königl. Obergymnasiums zu Laibach, Schuljahr 1856 (Laibach : Druck von Ign. V. Kleinmayr & Fedor Bamberg)*. 1856, str. 3–12.
- Mitteis, Heinrich: Predavanje o strelji pri Muzejskem društvu v Ljubljani 2. 1. 1856. *Jahresheft des Vereins des Krainischen Landes-Museums*. 2, 1858, str. 88–89.
- Mlinarič, Jože: *Stiška opatija 1136–1784*. Novo mesto : Dolenjska založba, 1995.
- Poggendorff, Johann Christian: *Biographisch-Literarisches Handwörterbuch zur Geschichte der exacten Wissenschaften*. Leipzig : Johann Ambrosius Barth, 1763. Ponatis 1898.
- Reisp, Branko: Višje šole na slovenskem ozemlju v XVII. in XVIII. stoletju. *Kronika*. 10, 1962, str. 163–172.
- Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in der Matrikel des Herzogtums Krain*. Görz : samozaložba, 1905.
- Schmidt, Vlado: *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem. I. del*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1963.
- Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1982.
- Sommervogel, Carlos: *Bibliothèque de le Compagnie de Jésus, Première partie: Bibliographie par les Pères Augustin et Aloys de Backer, Nouvelle Édition par Carlos Sommervogel, S.J. Strasbourgeois*, Bruxelles-Paris : publiée par la province de Belgique, Tome I–IX, 1890–1900.
- Stoeger, Joannes Nepomuk: *Scriptores Provinciae Austriacae Societatis Jesu ab ejus origine ad nostra usque tempora. Collectionis scriptorum ejusdem Societatis universae*. Viennae : Typis congregationis Mechitharisticae. Tomus I–II, 1855.
- Šömen, Branko: *Molčeče nevidno bratstvo. Prostožidarstvo na Slovenskem*. Murska Sobota/Zagreb/Ljubljana : Magnolija, 2002.
- Umek, Ema: Plovba po Savi v 18. stoletju. *Zgodovinski časopis*, 40/3, 1986, str. 233–268.
- Valvasor, Johann Weikhard: *Die Ehre dess Herzogthums Crain*. Laybach/Nürnberg : Wolfgang Moritz Endter, 1689.
- Vega, Jurij: Nekrolog. Georg Freyherr von Vega. *Intelligenzblatt der Allgemeinen Literatur-Zeitung*. Jena: Johann Christian Gottfried Göpferdt, 1803, str. 268–269.
- Weisberger, R. William: *Speculative Freemasonry and the Enlightenment. A Study of the Craft in London, Paris, Prague and Vienna*. New York : Columbia University Press, 1993.

Z U S A M M E N F A S S U N G

Der Laibacher Professor Joseph Jakob Maffei (Jožef Jakob Maffei), seine Verwandten, Mitarbeiter und Studenten

Der vorliegende Beitrag ist Maffei, einem Laibacher Professor der mathematischen Wissenschaften anlässlich seines 200. Todestages gewidmet. Es werden die Verdienste dieses bedeutenden Pädagogen gewürdigt und zum ersten Mal in der Historiographie seine Familienherkunft eingehend erforscht. Maffei wurde nach seiner Ausbildung am Wiener Theresianum als Assistent für Gabriel Gruber (Gabrijel Gruber), dem Navigationsdirektor und Leiter der "Navigationsschule" eingestellt. Beide waren Jesuiten, gerade dieser Orden widmete der Ausbildung von Matrosen, der Schifffahrt, der Geodäsie sowie dem Baugewerbe besondere Aufmerksamkeit.

Gruber und Maffei erwarben die besonders für Professoren der nautischen Mathematik erforderlichen Kenntnisse in Graz und Wien. Beide setzten ihre Vorlesungen auch nach der Aufhebung des Jesuitenordens fort, gab es doch außer ihnen keine so hochgebildeten Fachleute in den slowenischen Landen. Zu Maffeis und Grubers Zeiten war Laibach (Ljubljana) wesentlich mehr auf Seewesen und Schifffahrt ausgerichtet, als es heute der Fall ist. Darum nimmt es nicht wunder, dass auch die wissenschaftliche Laufbahn von Georg Vega (Jurij

Vega) in ihren Vorlesungen begonnen hat. Maffei blieb ihm sein ganzes Leben lang Ziehvater und Freund.

So wie Gruber veröffentlichte auch Maffei nicht viel. Überliefert sind seine Prüfungsthesen, die Georg Vega am Ende seines Studiums verteidigte. Dem zufolge spiegeln sich seine umfassenden wissenschaftlichen Erkenntnisse und Ergebnisse vor allem in den Erfolgen seiner Schüler und in dem Ansehen wider, das er bei seinen Zeitgenossen genoss.

Den Weg für ihre Berufserfolge in Wien ebneten sich Maffei und Vega in zwei unterschiedlichen Freimaurerlogen. Maffeis Freimaurerverbindungen offenbaren manche interessante Ähnlichkeiten, die Jesuiten und Freimaurer verbanden. Nach der Aufhebung ihres Ordens im Jahr 1773 traten Jesuiten verhältnismäßig oft den Freimaurern oder sogar den Illuminaten bei. Die politische Überzeugung scheint dabei kein besonderes Hindernis gebildet zu haben. Der Reiz, einer Gesellschaft voller Geheimnisse anzugehören, war nach wie vor groß.